

RICHARD MARSINA

O POTREBE A ZÁSADÁCH VYDÁVANIA
SLOVENSKEHO DIPLOMATÁRA*

Jednu z dôležitých a naliehavých úloh slovenskej historickej vedy predstavuje nepochybne vydávanie prameňov k slovenským dejinám. V minulosti nebolo pre plnenie tejto úlohy ani organizačných predpokladov, ani hmotných podmienok. Slovenská historická veda bola nerozvinutá a zameriavala sa jednosmerne na riešenie národnostných zápasov slovenskej buržoázie. Všetko, čo sa u nás vykonalo v minulosti na poli vydávania prameňov, je neobyčajne málo. Okrem toho sú tieto nepočtetné práce poznačené celkovou úrovňou slovenskej historickej vedy v minulosti. Odhliadnuc od zamerania doteraz publikovaných prameňov ich závažným nedostatkom, najmä v starších časoch, bola nízka vedecká úroveň. Pritom sa u nás nepublikovali pramene systematicky, ale do veľkej miery ráhodne. V druhej polovici minulého a začiatkom tohto storočia sústredovalo sa publikovanie drobných pramenných príspevkov najmä v Slovenskom Letopise, vydávanom F. V. Sasinkom (1876—1882), ďalej v Letopise Matice slovenskej (1864—1874), v Sborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti (od roku 1896), ako aj v iných časopisoch. Po oslobodení roku 1918 sa situácia vo vydávaní prameňov iba v malej miere zlepšila. Ani potom sa nepristúpilo k plánovitému a systematickému vydávaniu dokumentačného materiálu. Vyšlo niekoľko pramenných publikácií jazykovedného zamerania (*Žilinská kniha, Středověké listy ze Slovenska*) a pramene publikovali sa aj vo forme príloh k historickým prácam (tento spôsob používal najmä prof. D. Rapant). Základy pre systematické a organizované vydávanie prameňov k slovenským dejinám položili sa až v súčasnosti v Historickom ústave SAV. Na pôde tohto ústavu sa začalo s vydávaním široko založenej edície Slovenský historický archív, ako aj ďalšej populárno-vednej edície Odkazy našej minulosti. Plánuje sa ďalej s vydávaním edície dokumentov k dejinám slovenského robotníckeho hnutia v rokoch 1848—1919, ako aj dokumentov k dejinám slovenskej politiky v tej istej dobe. V súčasnosti sa pristupuje k práci na súhrnnom vydaní stredovekého listinného materiálu týkajúceho sa Slovenska.

* Uverejnený príspevok bol prednesený ako úvod do diskusie na porade o Slovenskom diplomatári, konanej 12. 2. 1957 v Historickom ústave SAV v Bratislave.

Pramene a pramenné edície sú prvoradým predpokladom každého seriózneho historického bádania a sú teda východiskom i základom historickej vedy, lebo zo samej definície histórie ako vedy, ktorá má odvodzovať zákonitosti vývoja ľudskej spoločnosti, plynie, že kritické vydania prameňov, teda veda o prameňoch tvorí vlastný, ba najzákladnejší predpoklad pre to, aby sa k vedeckej historickej práci mohlo vôbec pristúpiť.¹

Pre staršie dejiny veľmi dôležitú súčasť pramenného materiálu, pre mnohé obdobia takmer jediná, tvoria listiny. Dejiny Slovenska v 9.—13. storočí, ba aj v 14. a 15. storočí možno poznať predovšetkým z listín a listov. Listiny treba chápať ako súčasť nadstavby, v ktorej sa odráža vo svojom celku zložitost' dialektických vzťahov zodpovedajúcej ekonomickej základne.² Jedine na základe vecného rozboru listín môžeme dospieť k hlbšiemu a plnšiemu pochopeniu našich dejín.³

*

Pre veľkú dôležitosť listín ako prameňov dejepisného bádania a v úsilí po ich čo najväčšom sprístupnení, ale aj za účelom ich kritického zhodnotenia a tým pripravenia pre historické bádanie sa vydávajú diplomatáre. Vydávanie diplomatárov má starú tradíciu. Zatiaľ čo napr. ešte v prvej polovici 18. storočia sa historici u nás uspokojovali prevažne uverejňovaním textov celých listín priamo v textoch historických prác, v druhej polovici 18. storočia možno zaznamenať vzrast diplomatárovej literatúry, ktorá sa sprvu obmedzovala na problematiku tematickú a regionálnu. Rozmach národnej historiografie v 19. storočí znamená i zintenzívnenie vydávania pramenných edícií, medzi nimi aj listín. Dochádza už k veľkým pokusom vydávať diplomatáre vzťahujúce sa k územiám celých štátov z obdobia viacerých storočí. No popritom sa súčasne vydávajú aj diplomatáre regionálne a provenienčné. Nemožno však povedať, že by množstvo vydávaných diplomatárov v 19. storočí bolo priamo úmerné kvalite edícií. Vydávalo sa síce mnoho, ale často živelné, bez dôkladných predchádzajúcich heuristických predprací a v túžbe po publikovaní čo najviac písomností zabúdalo sa aj na takú základnú požiadavku, ako je vzájomná konfrontácia vydávaných listín, takže je časté, že nielen v rozličných edíciách sa opakujú texty tých istých listín, ale aj v rozličných zväzkoch tejže edície sa tie isté listiny vyskytujú dva i tri razy bez toho, že by editori na to upozornili. Uhorsko, do politického rámca ktorého patrilo Slovensko 1000 rokov, bolo na diplomatárovú produkciu veľmi bohaté.

¹ Šebánek J., *Český diplomatář*, 43 (Sborník prací Fil. fakulty Brněnské university IV, 1955 (C), č. 2).

² Šebánek J., tamže 48.

³ Na dôležitosť vecného rozboru listín upozorňuje Graus, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I*, Praha 1953, 290 i Čerepnin, *Russkije feodalnyje archivy XIV.—XV. veka*, Moskva-Leningrad 1948 a Zimin A. — Pašuto V. v recenzii uvedeného Čerepninovho diela (Voprosy istorii 1949, č. 9, 119—122).

Fejérov *Codex diplomaticus Hungariae*⁴ bol na svoju dobu dielo pozoruhodnej úrovne a rozsahu a aj dnes po viac ako sto rokoch sa bežne používa iba preto, že niet novšej edície, ktorá by bola schopná nahradiť ho. *Codex Arpadianus continuatus*, *Codex diplomaticus patrius* a *Codex Andegavensis*,⁵ aby sme spomenuli len edície najznámejšie, boli tiež na svoju dobu záslužné práce, no všetky vznikali ešte v dobe pred všeobecným uplatňovaním kritickej diplomatickej metódy ako nezbytnej požiadavky každého diplomatára. Koniec 19 stor. a prvá polovica 20. stor. znamená v určitom slova zmysle úpadok vydávania rozsahove všeobecných edícií čo do kvantity. Neposlednou príčinou tejto okolnosti boli iste vysoké požiadavky, ktoré kladie moderná diplomatická metóda na listinné edície. A tak sa prevažne dokončovali podľa pôvodných smerníc staré edície alebo sa vydávali diplomatáre provenienčné, tematické alebo regionálne. Aj napriek chromnej diplomatárovej produkcii v Uhorsku sa už pred prvou svetovou vojnou pociťovala potreba vydať kritický diplomatár. No vzhľadom na nesmiernosť tejto úlohy sa od toho dočasne upustilo a predsavzalo sa vydať kritický registár.⁶ Dnes po 44 rokoch od tohto predsavzatia máme iba Szenpéteryho *Árpádovský registár*, obsahujúci len kráľovské listiny do roku 1272, čo podľa nášho názoru nepredstavuje ani polovicu všetkých uhorských kráľovských listín do roku 1301. Vôbec nemáme kriticky zachytené ani v registári listiny ostatných vydavateľov do roku 1301. Sme teda v takej situácii, že dnes všetky všeobecnejšie staršie listinné edície sú zastaralé a nezodpovedajú ani požiadavkám historika, tým menej diplomatika.

Náš vlastný slovenský prínos k vydávaniu listinných edícií bol doteraz veľmi malý. Ak tu nechceme spomínať staršie edície, ktoré vydávali Slováci pre potreby celouhorskej historiografie či už rázu všeobecného alebo užšie slovensky regionálneho, môžeme uviesť len niekoľko podujatí. Veľmi živú činnosť v tomto smere, no bez potrebnej systematickosti a kritickej vyvinul Franko Vítazoslav Sasinek v *Slovenskom letopise*. Jeho činnosť musíme posudzovať zo zorného uhla prostredia a doby, v ktorej pôsobil, a z možností, ktoré mal. Jeho vydavateľská činnosť je vedome zameraná k vytváraniu základne pre vznikajúcu slovenskú historiografiu v pravom slova zmysle, t. j. pre Sasínka pre dejiny Slovákov a Slovenska. Ďalšie slovenské listinné edície vznikli až po roku 1918.⁷ Sú to už kritické vydania, po stránke rozsahu a obsahu sú zamerané regionálno-provenienčne.

⁴ Fejér Georgius, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I—XI*, Budae 1829—1844.

⁵ Wenzel Gusztáv, *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I—XII*, Pest 1860—1874. Nagy I., Páur I., Ráth K., Ipolyi A., Véghelyi D., *Codex diplomaticus patrius I—VIII*, Budapest 1865—1891. Nagy Imre (Nagy Gyula), *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I—VII*, Budapest 1878—1920.

⁶ Szenpétery, *Regesta regum stirpis Arpadianae criticodiplomatica I*, Budapestini MCMXXIII, I.

⁷ Jeršová, *Slovenský diplomatár a Húščava*, *Archív zemianskeho rodu z Okoličného*, Bratislava 1943.

Listinné edície, ako aj pramenné edície vôbec, vznikali vždy z potrieb spoločnosti svojej doby. Odrážali sa v nich snahy súčasnosti po vytváraní obrazu minulosti — dejín zodpovedajúceho vedúcim vývinovým tendenciám. To, že sme v minulosti nemali väčšiu edičnú produkciu, nie je náhoda. V starších dobách sme nemali ani vyvinutú národnú historiografiu. Odhliadnuc od slovenskej apologetickej historiografie v 18. storočí,⁸ ktorú samozrejme plným právom počítame za súčasť našej historiografie, o vedome slovenskej historiografii môžeme hovoriť až od dôb Sasinkových, keď z doby predtým možno azda poukázať iba na jednotlivosti.⁹ Len spoločne s vývojom historiografie mohlo ísť aj vydávanie prameňov. Ak sa v období pred rokom 1918 neplánovalo ani nerealizovalo žiadne väčšie slovenské edičné podujatie, znamená to, že neboli splnené všetky predpoklady a podmienky takéhoto podujatia. A naopak, ak sa v súčasnosti pracuje u nás vo zvýšenej miere na edičných prácach, znamená to, že v súčasnosti i naša spoločnosť má záujem a cíti potrebu spracovávania a prehodnocovania našich dejín. Za súčasného stavu je teda primerané, že Historický ústav SAV si vytýčil ako jednu z hlavných úloh svojej činnosti pre najbližšie roky vydanie *Slovenského diplomatára*, ktorý je dôležitým predpokladom ďalšieho úspešného bádania v prvých storočiach našich dejín.

V širšej súvislosti problém *Slovenského diplomatára*, jeho oprávnenosť a realizovateľnosť úzko súvisí s chápaním obsahu a rozsahu slovenských dejín. Už sama skutočnosť nejestvovania Slovenska ako politicko-administratívneho celku v celom tisícročí v období pred rokom 1918 vylučuje možnosť určovania slovenských dejín v zmysle dynasticom alebo etatickom Slovenské dejiny možno určovať len ako dejiny slovenského ľudu a územia, na ktorom tento ľud žije. Keď takto chápeme slovenské dejiny, máme plné právo, ba povinnosť vytvárať predpoklady pre ich spracovávanie. Jedným z týchto predpokladov (predprac) je aj zostavenie a vydanie *Slovenského diplomatára*, ktorý musí obsahovať všetky listiny a listy týkajúce sa tohto ľudu a územia od ich skutočného výskytu, t. j. od 9. storočia.

Aj v iných štátoch, ktoré sú dnes držiteľmi častí území bývalého uhorského kráľovstva, vydávali sa diplomatáre týkajúce sa bývalého uhorského územia. Najstaršie sú chorvátske edície.¹⁰ Po druhej svetovej vojne začala Rumunská akadémia vied pomerne rýchlo za sebou vydávať sériu zväzkov veľkoryse osnovaného diplomatára, ktorý však po stránke historicko-diplomatického spracovania nedosahuje ani úroveň starých listinných edícií.¹¹ Pri Chorvátoch a Rumunoch možno namietat, že ide o územia,

⁸ Myslíme tu na diela Papánka a Sklenára.

⁹ Dohnányi Mikuláš, *Historia povstaňja slovenského z roku 1848*, Skalica 1850.

¹⁰ Najrozsiahlejší je Smičiklas T., *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije II—XIV*, Zagreb 1904—1916.

¹¹ Roller M. (a red. výbor), *Documenti privind istoria Romaniei, Sériu C (Sedmohradsko) I—III*, Bukurešť 1951—1953. Porov. aj recenziu Macúrka J., *Historický časopis SAV I*, 1953, 734—740.

ktoré aj v minulosti tvorili administratívno-politické jednotky.¹² No v poslednom čase aj v Rakúsku vyšiel prvý zväzok *Burgenlandského diplomatára*,¹³ pričom ide o diplomatár pomerne malého územia, ktoré dnes čiastočne patrí k Rakúsku, čiastočne k Maďarsku. Takže z nástupníckych štátov sme poslední, čo pristupujeme k realizácii podobného podujatia.

Po tomto azda netreba podrobnejšie zdôvodňovať potrebu a oprávnenosť *Slovenského diplomatára*. Ide len o to, aby sa pre *Slovenský diplomatár* zvolila správna, požiadavkám doby zodpovedajúca diplomatická metóda, aby sa presnejšie určil jeho obsah a rozsah, ako aj pracovný postup a technické smernice.

*

Súbežne s veľkým kvantitatívnym rozvojom listinných edícií v 19. storočí došlo aj k prehĺbeniu diplomatickej metódy. Bola to skupina okolo *Monumenta Germaniae Historica*, ktorá razila nové cesty, a moderná kritická diplomatická metóda pri vydávaní listín je nerozlučne spojená s menom Teodora Sickela, ktorý roku 1876 pri prevzatí ďalšieho vydávania listín *Monumenta Germaniae Historica* charakterizoval stav diplomatickej metódy takto: „Je neodškriepiteľné, že stojíme ešte na celkom neistej pôde potiaľ, kým jeden odborník tú istú písomnosť vyhlási za originál, iný tvrdí, že je to falzum, a dokazuje to podrobne až k vzniku, alebo pokiaľ diplomatik dnes zavrhuje to, čo pred časom vyhlásil za nepochybný originál a naopak, dnes berie do ochrany to, čo predtým nazýval nepochybným falzom.“¹⁴ Sickel zjemnil a zdokonalil starú porovnávaciu metódu spočívajúcu v skúmaní vonkajších a vnútorných znakov. Nešlo mu len o ich všeobecné poznanie, ale o určenie a použitie ich individuality. Kládol dôraz najmä na porovnávanie písma a slohu, usilujúc sa postihnúť ho podľa jednotlivých skladateľov a pisárov. Každá listina sa mala preskúmať nielen ako produkt doby a prostredia a článok skupiny, spojenej obsahom, ale aj ako produkt určitej osoby, či už bola osoba príslušníkom niektorej kancelárie alebo stála mimo kancelárie v službách príjemcu. A Sickel sa usiloval z listín vyvodiť aj to, čo dávalo listinám kancelársky ráz, v čom sa prejavuje kancelárska pravidelnosť (*Kanzleimässigkeit*). Pri tejto práci Sickel vychádzal z originálov. Ale nestačilo mu rozpoznať vlastnosti listín; išlo mu aj o to, aby objasnil vznik týchto vlastností a význam ich platnosti až do ich prekonania a zániku, ktorý tak isto chcel mať osvetlený. Pokiaľ by nebol určený zrod listiny vzhľadom na ich druhy a formy — tak sa nazdával Sickel — nemožno používať ich vecný obsah

¹² Maďarská historická veda sa však aj po roku 1918 zameriava na spracovanie celouhorské, čo je, pravda, pri edičných prácach i pochopiteľné.

¹³ *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ódenburg und Eisenburg bearbeitet von Hans Wagner I*, Graz u. Köln 1955. Porov. i recenziu Šebánka J. v *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs IX*, Wien 1956, 619—624.

¹⁴ *Neues Archiv der Gesellschaft f. ältere deutsche Geschichtskunde I (1876)*, IX. Programm u. Instruction der Diplomata-Abtheilung von Th. Sickel, 450.

pre historické potreby. Len keď sú známe všetky okolnosti, ktoré sú podmienkami určitých vlastností listín, môžu takéto vlastnosti byť kritickými prostriedkami pre posudzovanie listín.¹⁵ Sickelovi sa podarilo prakticky dokázať platnosť svojich téz na vydaní listín doby ottonskej v *Morumenta Germaniae Historica* a vydaním niekoľkých sérií paleografických tabúl, ku ktorým použil materiál z celej strednej Európy včítane Uhorska.

Hoci Sickel nepodceňoval právnu stránku listín, predsa hlavné ťažisko kritickkej práce presunoval do oblasti diplomaticko-paleografickej, ktorá sama bola schopná rozhodnúť s konečnou platnosťou o pravosti alebo falšnosti listiny. Pre posúdenie stanoviska a východiska kritickkej diplomatickej metódy Sickelovej nie je azda ďaleko od skutočnosti konštatovanie, že pre Sickela apriórne žiadna listina nebola pravá sama osebe, ale pravosť každej listiny bolo treba preskúmať (jeho slovami povedané: dopátrať sa podrobných okolností jej vzniku a osvetliť ich) a až potom možno každú listinu považovať za pravú (t. j. opäť jeho slovami povedané: možno použiť pre historické bádanie).

Sickelov vplyv bol veľký jednak jeho praktickou vedeckou činnosťou, jednak jeho učiteľským pôsobením v Ústave pre rakúske dejepisné bádanie vo Viedni. Aj keď uhorskí diplomati Fejérpataky a Szentpétery boli už oboznámení so Sickelovou metódou a Szentpétery sa aj prakticky usiloval vo svojich starších prácach pracovať metódou individuálnej analýzy,¹⁶ dodnes nemožno konštatovať, že by na uhorský diplomatický materiál bola táto metóda aplikovaná natoľko, že by jestvovali z nej vyvedené všeobecnejšie praktické dôsledky. Aplikovala sa zatiaľ len na riešenie menších dielových problémov a syntéza, resp. pokus o syntézu dodnes vystal.

Omnoho väčší praktický vplyv vykonala táto metóda na edičnú produkciu českú. Vydavateľ českého diplomatára Gustáv Friedrich bol Sickelovým žiakom, Friedrichom vydané zväzky *Českého diplomatára*¹⁷ sú praktický a možno povedať vcelku úspešný pokus zvládnuť českú diplomatickú látku (približne do roku 1240) touto metódou. Na tomto zostalo a vo vydávaní *Českého diplomatára* nastala tridsaťročná prestávka, ktorej príčinu niektorí vidia vo Friedrichovej skepsi,¹⁸ že by túto metódu bolo možno aplikovať aj na celú českú diplomatickú látku pokročilého 13. stor. Ešte vyhranenejším zástancom Sickelovej metódy, usilujúcim sa o prenikavú individuálnu analýzu českej diplomatickej látky, bol Václav Hrubý.¹⁹ Ďalším prepracovávateľom tejto metódy v Českých zemiach je prof. Jindřich Šebánek z Filozofickej fakulty Brnenskej univerzity, ktorý t. č. pripravuje

¹⁵ Sborník historický II, Praha 1954, Vojtíšek V., *O vývoji metody diplomatické a jejich potřebách*, 19—20.

¹⁶ *A Borsmonostori apátság Árpádkori oklevelei*, Budapest 1916.

¹⁷ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I*, Pragae MCMIV—MCMVII II, MCMXII, III, MDCCCXLII (fasc. I.).

¹⁸ Šebánek, cit. štúdia, 51—52.

¹⁹ Hrubý V., *Tři studie k české diplomacie*, Brno 1936.

pre vydanie IV. diel *Českého diplomatára* (roky 1240—1253).²⁰ Individuálne skúmanie listín považuje za nevyhnutnosť aj preto, že treba, aby sme si aj u nás uvedomili, čo sa inde stalo všeobecným majetkom, že skladba listín v stredoveku a všetko, čo s ňou súvisí, patrí medzi slovesné diela, ktoré môžeme v mnohých prípadoch považovať za dielo umelecké v pravom slova zmysle, že proste skladatelia stredovekých listín boli v mnohých prípadoch významnými predstaviteľmi kultúrneho snaženia svojej doby. Ich diela si musíme všímať a poznávať, aby sme mohli bezpečne odhadnúť a ukázať, na akej výške bol v tom ktorom období kultúrny život nášho národa.²¹

Kritický postoj k prílišnému zdôrazňovaniu graficko-štylistickej stránky pri kritike listín má akademik Vojtíšek.²² Z. Fiala sa (pre obdobie 1247—1278) nazdáva, že by bola zbytočná a vopred márna práca hľadať autorov jednotlivých znení (areng).²³ Podľa neho i diplomatický rozbor sám osebe nemá ceny a zostáva samoučelnou zbytočnou prácou. Skutočný význam nadobúda až vtedy, keď sa podrobné poznatky, ktoré ináč získať nemožno, využívajú pre širšie závery a hodnotenie.²⁴ Rovnako Fiala popiera výlučnosť kritérií paleografickej metódy.²⁵

Prof. Hajnal, ktorý sa po niekoľko desaťročí zaoberal porovnávacou paleografiou, konštatuje vo svojej poslednej práci na základe znalosti veľkého porovnávacieho materiálu veľkú podobnosť, ba v niektorých prípadoch skoro totožnosť jednotlivých typov písma v tom istom období (pre 13. storočie) z oblastí geograficky vzdialených (Uhorsko a Francúzsko). Podobnosť medzi písmom je často taká, že by sa bolo možné domnievať, že boli nakreslené tou istou rukou.²⁶ Príčinou tejto veľkej zhody nie je len jednotné školenie pisárov, ale aj tá okolnosť, na ktorú ostatne upozorňuje aj Friedrich pri návode na skúmanie písma,²⁷ že stredovekí pisári ešte i v 13. storočí vlastne viac kreslili, ako písali.

Ak sa Sichel obracal predovšetkým proti jednostrannému kladeniu dôrazu na právnu stránku listiny, tak azda dnes škola, ktorá vzišla z jeho názorov, preceňuje diplomaticko-paleografickú stránku a ďaleko zachádza nie v tom, že sa usiluje o individuálne skúmanie listiny, ako skôr v tom, že často nepripúšťa problematickosť detailov výsledkov analýzy a že sa

²⁰ Porov. jeho štúdiu cit. v pozn. 1.

²¹ Časopis Matice moravské 67 (1947), Šebánek J., *Notář Otakarus 5. a nejstarší listiny oslavanské a velehradské*, 290.

²² Cit. štúdia Vojtíška V. (pozn. 15).

²³ *Sborník archivních prací Archivu Ministerstva vnitra*, dr. Zdeněk Fiala, *Panovnícké listiny, kancelář a zemský soud za Přemysla II.*, 200.

²⁴ Tamže, 167.

²⁵ Tamže, 172—173.

²⁶ Hajnal I., *L'enseignement de l'écriture aux universités médiévales*, Academia scientiarum Hungarica, Budapestini 1954. Porov. aj recenziu diela v tomto čísle.

²⁷ Český časopis historický VI (1900), Friedrich G., *Český diplomatář a jeho program*, 235. Vyšlo aj ako separát.

niekedy za každú cenu usiluje aj o určenie takých podrobností, pre ktoré má len veľmi málo priamych objektívnych ukazovateľov.²⁸

Veľkým súčasníkom Sickela bol Július Ficker, ktorý prepracoval obe štádiá vzniku listiny, právne konanie a zlistinenie a objasniac, aké to mohli byť zložité procesy, hoci časove od seba hodne vzdialené, dokázal, ako sú vždy rôzne možnosti v miestnych určeníach a časovom datovaní.²⁹ Obaja — Sichel i Ficker — sa v diplomatickej činnosti navzájom dopĺňali, delili sa len ich žiaci, hoci základný aspekt Fickerov k listine bol práve opačný ako u Sickela. Ficker považuje za povinnosť diplomatika pri každej nepravidelnosti v listine hľadať vysvetlenie a až potom, keby všetka snaha zlyhala, dovolil o listine vysloviť podozrenie a zamietnuť ju.³⁰

Na utváranie podrobností každej diplomatickej metódy vplyvajú predstavy o diplomatickom úze príslušného obdobia. Je otázne, do ktorej doby môžeme listiny považovať za slovesné diela svojho druhu. Na schematickosť vyhotovovania listín nevlývali len formulárové zbierky, ktorých používanie je pravdepodobné u nás pre posledné desaťročia 13. storočia,³¹ ale aj uniformovanosť školského vzdelávania, ktorej vplyvy možno vidieť už skôr.³² Tieto okolnosti nepochybne v mnohom sťažujú možnosť individuálneho určenia skladateľa listiny v pokročilom 13. storočí a nezostanú bez vplyvu ani na presnosť paleografického určovania. Tým, čo sme uviedli, nechceme ani v najmenšom zľahčovať výdobytky a výsledky individuálneho skúmania listín, ale zdôrazňujeme, že radi pripúšťame, že medzi nášho poznania sú okolnosťami niekedy hodne obmedzené.³³

Pri voľbe podrobností diplomatickej metódy pre *Slovenský diplomatár* musí sa vychádzať z povahy materiálu, s ktorým budeme pracovať. Pre staršie obdobie, do polovice 13. storočia budú v úplnej prevahe kráľovské listiny. Keďže budeme publikovať iba listiny týkajúce sa Slovenska, v *Slovenskom diplomatári* zachytíme len časť produkcie uhorskej kráľovskej kancelárie. Celkové podrobné individuálne spracovanie uhorskej kráľovskej kancelárie nemáme, takže ak by sme chceli pracovať metódou individuálneho určovania pôvodcov listín (skladateľov i pisárov), museli by sme vlastne ovládnuť *podrobne* celú uhorskú diplomatickú látku. Klásť si takúto požiadavku pri spracovaní *Slovenského diplomatára* by bolo prílišné. No to neznamená, že publikovanie kráľovských listín v *Slovenskom diplomatári* si predstavujeme ako púhe odpisovanie a prepisovanie listín a ich opatrenie náležitým vecným poznámkovým aparátom. Bezpodmienečne musíme robiť vecnú kritiku.³⁴ Na spresnenie a uľahčenie možnosti vecnej

²⁸ Najďalej tu azda zašiel V. Hrubý (c. d. v pozn. 19).

²⁹ Ficker J., *Beiträge zur Urkundenlehre I, II*, Innsbruck 1877, 1878.

³⁰ Vojtišek, cit. štúdia, 22.

³¹ Porov. Sentpétery, *Magyar Oklevéltan*, Budapešť 1930, § 54, 91—2.

³² Hajnal I., c. d., 141 n.

³³ Šebánek, *Notář Otakarův 6...* (c. d.), 278.

³⁴ Podrobné preskúmanie vecných údajov je potrebné najmä vtedy, keď dve listiny (oba originály) časove nie príliš vzdialené prinášajú rozdielne údaje a pritom doteraz posudzované jednotlivo nedali vôbec príčiny pochybovať o ich pravosti.

kritiky je zasa bezpodmienečne potrebné ovládať celú látku paleograficky, štylisticky a sfragisticky. Len tým možno získať presnejšie indície pre fundovanie záverov pri vecnej kritike listín. Takto by sa postupovalo aj pri ostatných vydavateľoch, ktorých sídla neboli na území Slovenska.

O dokonalejšie paleograficko-diplomatické zvládnutie sa treba usilovať pri spracovaní listín našich domácich slovenských vydavateľov, za ktorých považujeme všetkých tých vydavateľov, ktorých sídla boli na území dnešného Slovenska. Prakticky ide tu prevažne o listinnú produkciu vierohodných miest. Výnimku by bolo možno pripustiť u tých vierohodných miest, ktorých sídla sú síce dnes na našom území, ale ich listinná produkcia bola zameraná vo veľkej miere na oblasti Uhorska, nepatriace do rámca dnešného Slovenska. Ide tu o Leles a čiastočne Jasov a Šahy.³⁵

Zásadne sa musia všetky písomnosti prepisovať z originálov, resp. z ich fotosnímkov. Určité ťažkosti by tu azda boli s písomnosťami zo vzdialenejšej cudziny. Tam, kde sa nedopátrame originálov, treba sa uspokojiť s overenými i neoverenými odpismi. Iba tam, kde by sme sa nedopátrali ani originálov ani odpisov, vezmú sa za podklad vydania v *Slovenskom diplomatári* texty starých edícií, pričom viac ráz vydané texty bude treba navzájom porovnávať.

Vcelku teda pôjde pri diplomatickej metóde *Slovenského diplomatára* všeobecne o individuálne skúmanie listín, no jeho bezpodmienečným cieľom nebude individuálne zisťovanie pôvodcov (skladateľov a pisárov), najmä nie u neslovenských vydavateľov, pri ktorých sa bude možno uspokojiť typologickým zaradením. Je zrejmé, že sa musia rozdielne skúmať a posudzovať listiny staršieho obdobia, pričom musia byť smerodajné predstavy o úze kancelárskej praxe. Dosiagnuté výsledky musia byť v zhode so zistiteľnými danosťami, ktoré jedine môžu byť reálnym ukazovateľom dosiahnuteľného stupňa dokonalosti a úplnosti analýzy.

Presnú predstavu o rozsahu látky *Slovenského diplomatára* môžeme získať až po skončení evidenčnej práce. Na základe excerpovania z edícií, ktoré robí už druhý rok v Historickom ústave SAV V. Sedlák a ani zďaleka ich nemožno považovať za skončené, máme zachytených už asi 2500 listín (do roku 1301), ktoré by prichádzali do úvahy pre publikáciu v plnom znení do *Slovenského diplomatára*. V staršom období (do roku 1250) prevažujú listiny kráľovské. Od štyridsiatych rokov 13. storočia začína pribúdať listín od ostatných vydavateľov, takže pre celé obdobie (do roku 1301) sú v prevahe listiny ostatných vydavateľov, v čom nesporný zástoj má listinná produkcia vierohodných miest.

Prípravu *Slovenského diplomatára* treba chápať nie ako samoúčelnú odbornícku diplomaticko-paleografickú prácu, ale ako praktickú úlohu, ktorá stojí pred slovenskou historickou vedou. No pritom je jasné, že nemožno nechávať stranou požiadavky kladené v súčasnosti všeobecne

³⁵ Pri striktnom diplomatickom uplatňovaní teritoriálnej zásady patrili by vlastne všetky vyhotovenia vierohodných miest v Lelesi, Jasove i Šahách (ako slovenských vydavateľov) do SD, bez ohľadu na čo sa vzťahujú.

na podobné podujatie. *Slovenský diplomatár* má prispieť k plnšiemu pochopeniu a vysvetľovaniu našej minulosti, t. j. má sa týkať dejín Slovenska a Slovákov. Z tohto aspektu patria do neho všetky písomnosti týkajúce sa slovenského územia, za ktoré z praktických dôvodov považujeme Slovensko v jeho dnešných hraniciach. Chronologicky by *Slovenský diplomatár* začínal 9. storočím a za predbežný konečný termín možno považovať rok 1301. Z vecných dôvodov sa javí účelným posunúť túto hranicu k rokom 1321, resp. 1332, no z praktických pracovných dôvodov sa tu určuje časová hranica nižšie (rok 1301). Okrem listín stojacich v užšom vzťahu k dejinám Slovenska patria do *Slovenského diplomatára* aj všetky listiny a listy celouhorskej povahy. Ostrihomskeho arcibiskupa treba považovať za slovenského duchovného feudála, lebo v celom období diplomatárovej látky prevažnú časť ostrihomskej arcidiecézy tvorilo dnešné Slovensko.

Pri úvahe o rozhodovaní, čo patrí alebo nepatrí do *Slovenského diplomatára*, stojíme na zásade teritoriálnej príslušnosti, hoci je nám jasné, že pri dôkladnom bádani v dejinách Slovenska príslušného obdobia aj po vydaní *Slovenského diplomatára* budú sa musieť bádatelia uchýliť aj k ostatnej uhorskej listinnej látke, ktorá im jedine vo svojej celosti umožní správne pochopenie a interpretovanie jestvovavších vzťahov. Táto okolnosť nijako nezmenšuje význam *Slovenského diplomatára*, lebo všeobecne uznávaná a platná je poučka, že historické javy sa nesmú chápať izolovane, ale v širokých súvislostiach tým viac, že ide o oblasť, ktorá štátno-politicky tvorila jeden celok. Aj pri rešpektovaní striktnej teritoriálnej zásady je zdanlivo diskutabilná otázka listín, ktoré sa síce nevzťahujú na Slovensko, ale obsahujú celý rad hodnostírov slovenských stolíc, resp. boli na Slovensku vydané. Tieto listiny by sa do edície nepojímali, no pre staršie obdobie by sa Slovenska sa týkajúce údaje uviedli v osobitnom dodatku v príslušnom zväzku. Listiny, týkajúce sa slovenského územia len čiastočne, by sa uverejňovali v plnom znení a v regestoch ich prípadné potvrdenia. Tu však bude potrebné rozlišovať individuálne.

Vo všeobecnosti sa pri prípravách treba riadiť zásadou čo najširšieho osnovania evidenčnej a heuristickej práce, ktorú treba zamerať na všetok materiál do roku 1350. Tento termín bol zvolený ad hoc preto, aby sa vytvorila možnosť v pokračovaní vydávania diplomatára aj po predbežne zvolenom konečnom medzníku (rok 1301) a s prihliadnutím k zachovaným množstvám listín, ktorých počet od druhej polovice 14. storočia veľmi vzrastá. V archíve, ktorý má do roku 1350 niekoľko sto kusov, napr. písomnosti do roku 1526 tvoria viac ako desaťnásobok, t. j. niekoľko tisíc kusov. Pri určení vyššej hranice evidencie, napr. roku 1526 (tzv. uhorského stredoveku) muselo by sa pojať do evidencie mnoho desiatitisíc kusov listín, z ktorých by len zlomok prichádzal do úvahy pre edíciu, aj keby sa chcelo publikovať všetko, príp. až do polovice 14. stor. Napokon je zrejmé, že je veľký rozdiel medzi prezretím listín a ich evidovaním, lebo pri heuristike je bezpodmienečne potrebné prezrieť všetok materiál až do roku 1526 za účelom zrevidovania všetkých odpisov

a potvrdení. Z neskoršieho obdobia (po roku 1526) si v tomto ohľade i pri najväčšej snahe nemôžeme vytýčiť požiadavku bezpodmienečnej úplnosti, aj keď treba vyvinúť úsilie evidovať všetky i novoveké odpisy a potvrdenia, pričom nemožno vynechať ani jednoduché odpisy. Podľa možnosti by sa mali evidenčne zachytiť i kópiare (pokiaľ sú), najmä pre kusy odinakadiaľ neznáme, a staré elenchy, najmä overené. Toto sú však úlohy, ktoré si možno klásť len s prihliadnutím k ich skutočnej realizovateľnosti, no nepochybne by mohli vplývať na rozsah i obsah *Slovenského diplomatára*.

*

Pri voľbe celkového pracovného postupu *Slovenského diplomatára* sa musí vychádzať z daného stavu. Keď pred vyše sto rokmi začal Fejér pripravovať *Codex diplomaticus Hungariae*, opieral sa nielen o materiál z archívov, ale aj o veľké zbierky odpisov listín zostavované po celé storočie predtým mnohými vynikajúcimi historikmi. Keď došlo roku 1898 k realizácii dávno plánovaného podujatia *Českého diplomatára*, plánovaného a pripravovaného už od tridsiatych rokov 19. storočia Palackým a neskôr Emmlerom,³⁶ mal Gustáv Friedrich k dispozícii nielen na svoju dobu dobre zostavený registár, ale aj množstvo odpisov listín z mnohých domácich a zahraničných archívov a predsa mu príprava dvoch zväzkov *Českého diplomatára* trvala 14 rokov. Prof. Šebánek už od roku 1946 intenzívne pracuje na príprave IV. diela *Českého diplomatára*, ktorého časť má dodať do roku 1958, zvyšnú časť do roku 1960,³⁷ pričom pri IV. diele ide len o obdobie 13 rokov. Dlhodobosť a obťažnosť práce na diplomatári spočíva nielen v nikdy neskončiteľnej heuristickej práci, ale aj v tom, že medzi listinami a ich vzájomnými závislosťami je nepretržitý vecný i formálny súvis. Iba v jednom je naša situácia priaznivejšia — v porovnaní s uvedenými príkladmi — že pri *Slovenskom diplomatári* ide o podstatne menšie kvantá materiálu, ako napr. pri *Českom diplomatári*. No naše postavenie zasa veľmi komplikuje to, že nevyhnutne musíme prihliadať po paleograficko-diplomatickej i obsahovej stránke k ostatnému uhorskému materiálu. Nemôžeme za podklad svojej práce urobiť staré zbierky odpisov alebo novšie odpisy, zhromažďované za účelom prípravy diplomatára, lebo aj tak treba siahnuť k originálom, no nemáme ani registár, ktorý by mohol byť základnou pomôckou pre prevažné množstvo do úvahy prichádzajúceho materiálu. Aj evidenciu treba vytvárať od základu nielen po kvantitatívnej, ale aj po kvalitatívnej stránke, pretože

³⁶ Porov. článok Palackého F., *Kritická úvaha a výklad základných listín kollegiátneho chrámu Litoměřického*, Časopis Českého Musea X, Praha 1836, 323 n. a Emler, *O potřebě vydání diplomatář český a o tom, jak by se to díti mělo*, Časopis Musea Království českého LI (1877), 610 n. i citovaná št. Friedrichova (pozn. 28).

³⁷ Tieto údaje dal prof. Šebánek k dispozícii Historickému ústavu SAV, za čo mu ďakujeme.

z množstva i edovaných uhorských listín treba oddeliť tie, čo sa týkajú Slovenska (v uvedenom zmysle).

Všeobecný rozvrh prác prípravy *Slovenského diplomatára* možno rozdeliť do troch fáz: 1. zostavenie súpisu písomností do roku 1350; 2. vyhotovenie prepisov listín s ich vedeckými opismi; 3. kritické zhodnotenie prepísaných listín.

Je úplne samozrejmé, že tu načrtnutý program prípravy *Slovenského diplomatára* presahuje sily jedného človeka, aj keď sa celý *Slovenský diplomatár* chápe ako dlhodobá práca. Centrom tejto práce by bola skupina v Historickom ústave SAV, no aj ona sama by nebola schopná všetko zvládnuť v dohľadnom termíne. Je preto bezpodmienečne potrebné, aby sa do prípravnej práce, najmä pre prvú fázu, zapojilo čo najviac historikov a archivárov. Bez priamej pomoci archivárov by nebolo možné zvládnuť v dohľadnom termíne základnú evidenciu. Je dôležité, aby sa táto úloha mohla urobiť v riadnom pracovnom čase archivárov.³⁸ Je na Slovenskej archívnej správe Povereníctva vnútra, aby plne pochopila túto naliehavú potrebu a zapojila všetky archívne pracoviská do práce na čo najskoršie vybudovanie evidencie.³⁹

Prvá fáza je vlastne predbežná práca a bez širokej spolupráce s archívmi a archivármi v dohľadnom termíne takmer nezvládnuteľná. Vlastnou prácou na *Slovenskom diplomatári* by bolo to, čo sa má robiť v druhej a tretej fáze. Aj pre druhú fázu by sa mohli pribrať externí spolupracovníci z radov archivárov a historikov. Niektorí externí spolupracovníci budú prizvaní aj k tretej fáze, ku kritickému zhodnoteniu listín. Tu bude úlohou riadiacej skupiny v Historickom ústave SAV, aby im dala k dispozícii v celosti príslušný materiál, ktorý ani v jednom prípade nebude môcť byť z jedného archívu.

Prepisovanie listín a ich vedecké opisy (externými spolupracovníkmi) sa môžu začať hneď, bez ohľadu na to, či je prvá fáza celkove skončená.⁴⁰ Tak isto sa už teraz môže začať kritické skúmanie jednotlivých dôležitých listín, najmä najstarších, ktoré v diplomatárovej látke budú stáť ojedinele. Kritické skúmanie celých okruhov môže byť až završujúca práca. Aj keď sú tu spomenuté možnosti, predsa je potrebné uvedené tri fázy chápať aj ako časove následné deje. V celkovom pláne priprav *Slovenského diplomatára* budú figurovať postupne ako hlavné úlohy.

1. Prvou hlavnou úlohou prípravy je zostaviť pomocný súpis listín prichádzajúcich do úvahy pre publikovanie v *Slovenskom diplomatári*. K splneniu tohto cieľa vedú dve cesty: a) excerpčia starších edícií (resp. 1 literatúry), b) prieskum archívov. Vzhľadom na umelosť a nehistorickosť

³⁸ Pre známu zataženosť archívnych pracovníkov plánovanými úlohami bude uskutočnenie súpisu v mnohom závisieť od šikovného zvládnutia práce tak, aby plnenie doterajších úloh nebolo narušené.

³⁹ Slovenská vedecká archívna rada na svojom zasadaní 21. marca 1957 odporúčala zaradenie úlohy do riadnej pracovnej náplne archívov.

⁴⁰ Nemôžeme predpokladať, že by nám všetky práce šli celkom plynule na všetkých pracoviskách.

teritoriálnej zásady, ako aj pre úplný nedostatok primeranej topograficko-historickej literatúry je aj excerpčia zastaralých edícií obťažnou prácou. Prieskum archívov možno urobiť iba za spolupráce Slovenskej archívnej správy Povereníctva vnútra. Jeho základom môže byť materiál archívneho výskumu organizovaného, no, žiaľ, nedokončeného HŮ SAV, a evidencie stredovekých listín niektorých našich archívov. Pre evidenciu cirkevných archívov by základne mohla poslúžiť predbežná evidencia Slovenskej archívnej správy zostavovaná v rokoch 1955—56. Základnú informáciu o výskyte stredovekého materiálu v štátnych archívoch poskytujú aj evidenčné listy Jednotného štátneho archívneho fondu. Za pomoci všetkých týchto evidencií možno prísť k zostavovaniu zoznamov stredovekých listín v našich archívoch. V prevažnej väčšine archívov sú stredoveké písomnosti zachytené v rozličných starých pomôckach, ktorých údaje budú nápomocné pri zostavení súpisu.

Pri zostavovaní základného súpisu listín možno sa uspokojiť so všeobecnými opisnými údajmi o listine a jej spečatení, stručným poznamenaním obsahu a úložnou signatúrou. Tam, kde by to bolo poznačené už v archívnom spracovaní, mohli by sa uviesť aj prípadné edície. Vo všeobecnosti nás vedie úsilie získať aspoň potrebné minimum údajov, podľa ktorého by bolo možné individuálne rozlíšenie listiny, lebo hlavným cieľom súpisu je zistiť kde, koľko a z ktorých rokov máme listiny (originály i odpisy) prichádzajúce do úvahy pre *Slovenský diplomatár*.⁴¹ Tieto všeobecne malé požiadavky na prvotnú evidenciu v archívoch (súpis) sa kladú z praktických dôvodov, pretože máme na zreteli snahu, aby vykonanie vytýčenej úlohy nebolo pre pracovné zaťaženie archívárov príliš náročné, veď aj tak sa budú musieť všetky evidované listiny opäť prezrieť a budú sa z nich vyhotovovať prepisy a vedecké opisy. Je isté, že kvalita vykonanej práce bude podstatne závisieť od erudície príslušného archívára.

Takýto istý prieskum sa musí urobiť aj v zahraničných archívoch, najmä v Maďarsku, kde by prichádzal do úvahy predovšetkým Krajinský archív v Budapešti a Štátny archív v Ostrihome.⁴² Súčasne by sa zaoberávali fotosnímky všetkých do úvahy prichádzajúcich písomností.

Excerpčia edícií a prieskum archívov sa musia navzájom doplňovať a ovplyvňovať priebeh evidenčnej práce. Čo do zachovania vzniknú tri skupiny: A) listiny známe i z edícií i z archívov; B) listiny známe z edícií, ktorých originály (odpisy) sa v archívoch už nepodarí nájsť; C) listiny neodované, známe len z archívov.

2. Až po vykonaní a aspoň predbežnom skončení evidenčnej práce možno prísť ako k *hlavnej* úlohe, k vyhotoveniu prepisov a vedeckých opisov listín, ktoré by vo svojich archívoch mohli robiť príslušní archívári,

⁴¹ Bolo by prospešné, keby nezávisle od tejto akcie bolo možné aspoň v niektorých väčších archívoch uvoľniť po jednom pracovníkovi (príp. v časti úväzku) na prípravu katalógov stredovekých písomností.

⁴² V týchto dvoch archívoch je prevažné množstvo listín, ktoré prichádzajú do úvahy pre publikáciu v *Slovenskom diplomatári*.

pokiaľ by boli na to ochotní,⁴³ lebo tu by nemuselo ísť o prácu, ktorá by sa nevyhnutne musela robiť v rámci ich normálneho pracovného času. Z materiálu zahraničného by tieto práce robila skupina v Historickom ústave SAV.

Pri prepisovaní sa riadime všeobecne platnými zásadami pre prepisovanie latinských textov,⁴⁴ ktoré sú pomerne ustálené a všeobecne sa rešpektujú. V znení textu, ako aj v pravopise originálov sa nesmú robiť žiadne zmeny. Chyby pisárov sa označia výkričníkom, pri väčších chybách opravou v poznámke. Pôvodné opravy a prečiarknutia sa uvádzajú v textovej poznámke. Skratky sa rozpisujú v duchu pravopisu originálu. Ponecháva sa *e* vo funkcii *ae*, *e*, namiesto *t*, *e* caudatum podľa originálu. Samohlásky opatrené akcentom alebo nadpísanými písmenkami sa musia primerane vyjadriť. Okrúhle a ostré *u* (t. j. *u* a *u*) sa transkribuje podľa dnešného spôsobu písania. Transkribuje sa aj *w* vo funkcii *vu*. Miesto *i*, vybiehajúceho pod čiaru, kladie sa *i*, no tam, kde je namiesto *i* *y*, ponecháva sa. Namiesto dlhého nemeckého *s* sa používa *s*. Vlastné mená a miestne názvy sa odpisujú verne. Pri čísliciach sa ponecháva tá forma ako v origináli aj pri dátumoch sa rímske číslice nevyjadrujú opisom a ponechajú sa aj koncovky k číslici pripojené. Koniec prvých troch riadkov sa označuje dvoma zvislými čiarami. Používa sa moderná interpunkcia, listina sa nedelí umele na odstavce. Písanie veľkých písmen sa zavádza podľa moderného úzu a teda nenasleduje sa v tom predloha. Používajú sa štyri druhy zátvoriek. Pre pôvodné zátvorky sa používa okrúhla zátvorka s dvojbodkou (: :); vsuvky prepisovateľa sa dávajú do okrúhlej zátvorky; do hranatej zátvorky sa dávajú miesta, pôvodne síce na listine zapísané, ale dnes pre poškodenie nečitateľné alebo úplne chýbajúce. Jednotlivé chýbajúce písmená sa vyznačujú bodkami, chýbajúce slovo troma bodkami, viac chýbajúcich slov piatimi bodkami. Údaje sa podľa potreby spresňujú v textovej poznámke. Do ostrých zátvoriek sa dávajú zistené interpolácie. Keď sa pri listine dokázateľne použila známa predloha, vyjadrí sa to pri prepise trhaným podčiarknutím (v tlači rozdielnym typom písma). Tam, kde by boli z akýchkoľvek dôvodov slová predlohy vypustené, označí sa to hviezdíčkou. Napokon všetky údaje sa v prípade potreby spresňujú v textovej poznámke.

Spolu s prepisom listiny treba urobiť aj jej vedecký opis, ktorý musí byť podrobnejší ako údaje, ktoré sa budú publikovať. Udáva sa písacia látka listiny, jej opis, linkovanie, rozmery v milimetroch merané v osiach listiny, pričom sa najprv udáva rozmer rovnobežný s riadkami napísaného textu. Urobí sa opis pečate: jej látka, farba, tvar, pečatný obrazec, kolopis, spôsob a druh upevnenia (jeho farba). V opise sa uvedú aj všetky dorzálné poznámky, miesto uloženia a stará i nová úložná signatúra. Pri opise sa uvedú všetky poznámky prepisovateľa, ktoré sú potrebné a môžu

⁴³ Závisí to však aj od erudície a od užšieho vedeckého zamerania archívára.

⁴⁴ Porov. Friedrich, citovaná štúdia, 231—233.

mať význam pre celkové posúdenie listiny. Pri prepisovaní z fotosnímkky sa uvedú postrehnuteľné opisné údaje.

Prepisy s vedeckými opismi treba vyhotovovať dvojmo. Každý prepis treba opatriť dátumom vyhotovenia a podpisom prepisovateľa. Všetky dodané prepisy budú opäť kolacionovať pracovníci Historického ústavu SAV.

3. V poslednej fáze bude hlavnou úlohou celkové kritické zhodnotenie listín a ich vývojové diplomatické zaradenie. Pôjde tu o celkové paleografické, štylistické a sfragistické zvládnutie publikovaného materiálu. Je samozrejmé, že pri tejto fáze ide o individuálne skúmanie listín, no nekladíme si za nevyhnutný cieľ individuálne určovanie pôvodcov. Pritom (ako sme už naznačili) sa bude vyvíjať väčšie úsilie pri zhodnocovaní písomností domácej proveniencie (slovenských vydavateľov). Budeme môcť ísť len tak ďaleko, ako nám to dovoľia okolnosti. Poznatky získané rozborom a kritikou jednotlivých dôležitých listín, skupín listín alebo vydavateľských okruhov sa budú uverejňovať ako štúdie k *Slovenskému diplomatáru*.

Celá látka diplomatára by sa publikovala v jednotnom chronologickom rade i s falzami. Úplne by sa vynechali iba novodobé falzá. Každý zväzok by bol opatrený úvodom zhodnocujúcim z diplomatického hľadiska vydávanú látku. Za úvodom by nasledovali latinské registry publikovaných listín. Jednotlivé listiny budú v každom zväzku samostatne číslované. Každá listina sa opatrí záhlavným registom, miestom vydania a dátumom. Listiny datované približne sa budú klásť k východisku odhadu. Potom by nasledovali opisné údaje v troch odstavcoch: v prvom zachovanie, v druhom publikácie, v treťom iné doplňujúce údaje (paleograficko-diplomatické). Každá listina bude mať textové a vecné poznámky. Opis pečate bude nasledovať za textom listiny. Každý zväzok by bol opatrený zoznamom príjemcov, zoznamom vydavateľov, menným indexom a glosáriom.

Podaný náčrt programu *Slovenského diplomatára* sa iste v podrobnostiach počas práce bude upravovať a spresňovať. Rozsiahlosť a obťažnosť práce spojenej s realizáciou vytýčenej úlohy je veľká. No nemožno sa nazdávať, že predsavzaté sa nedá vykonať alebo že by bolo nateraz spojené s neprekonateľnými prekážkami. Sú tu reálne predpoklady úspešného vykonania a zakončenia prác. Veľmi mnoho závisí od ochoty a dobrej vôle a od pružného a praktického postoja k vyvstávším problémom pri samozrejmom rešpektovaní nezbytných vedeckých požiadaviek kladených v súčasnosti na podobné podujatie. Slovenská historická veda vlastný diplomatár potrebuje. Jeho zostavením sa vo veľkej miere prispeje k jej skutočnému osamostatneniu, pod čím však nemožno myslieť izoláciu. *Slovenský diplomatár* potrebujeme, a preto musíme pokračovať v začatej práci.

О ПОТРЕБНОСТИ И ПРИНЦИПАХ
ИЗДАНИЯ СЛОВАЦКОГО ДИПЛОМАТАРИЯ

Институт истории Словацкой Академии Наук подготавливает в ближайшие годы

издание словацкого дипломатария, так как существующие дипломатарии уже устарели. Объем подготавливаемого дипломатария определяется территориальным принципом, причем за основу берется территория сегодняшней Словакии. Хронологически дипломатарий начнется девятым веком и будет содержать грамоты до 1301 г. (конец династии Арпадов) чисто по практическим дипломатическим соображениям, так как 1301 г. не является исторической вехой в истории Словакии. Подготовительная работа по дипломатарию охватывает несколько больший объем до 1350 г., чем это намечено по плану, с тем, чтобы создалась возможность продолжать работу дальше установленной границы (1301 г.).

Выбор методов работы зависит от характера дипломатария. Так как из королевских грамот будут публиковаться только те, которые касаются Словакии, поэтому дипломатарий будет охватывать только часть документов венгерской королевской канцелярии. Все грамоты будут изучаться индивидуально, но не считается обязательным индивидуальное определение авторов (составителей и писарей) грамот. Точно также будет обстоит и с несловацкими издателями. Более подробный и глубокий анализ постараемся дать грамотам словацких издателей, то есть тех, которые жили на территории сегодняшней Словакии. Это относится, главным образом, к грамотам, издаваемым так называемыми достоверными местами (*loci credibilia*).

Для конкретной работы над дипломатарием в нашем распоряжении нет никаких предварительных работ, поэтому необходимо все делать с самого начала. Само собою разумеется, если словацкий дипломатарий должен выйти довольно скоро, то невозможно, чтобы эту работу сделал только один человек. Поэтому руководство, контроль и последнюю редакцию будет проводить группа сотрудников Института истории Словацкой Академии Наук, которые будут стремиться включить в работу, особенно в период подбора и учета материалов, как можно больше историков и архивных работников. Вообще всю подготовку можно разделить на три основных этапа. 1. Учет грамот из всех существующих изданий и архивов. При этом считаем необходимым учитывать и все более поздние копии и подтверждения вплоть до 1526 г., но будем стремиться, чтобы и более поздние копии и подтверждения (особенно у грамот неизвестных по другим источникам) были подробно описаны. Поиски материалов должны проводиться не только в словацких, но и в заграничных архивах, прежде всего в Венгрии, так как до сих пор не произведен раздел документов с Венгрией, так что большая часть документов, предназначенных для публикации в словацком дипломатарии, находится в венгерских архивах, прежде всего в Будапеште и Остригоме, где находятся некоторые архивы и части архивов словацких учреждений, переведенных туда. 2. Разработка правил и подробных научных описаний грамот. Все должно переписываться только с оригиналов. Только тогда, когда оригиналов нет, можно использовать подтверждения и заверенные копии, а если нет и их, то и не заверенные копии. Только в том случае, если бы не удалось найти ни оригиналы, ни копии, можно взять за основу имеющиеся издания. Последним этапом в подготовке словацкого дипломатария будет критическая оценка издаваемых грамот, причем отдельно будут изучаться ценные грамоты древнего периода, редко встречающиеся в материалах дипломатария, группы грамот и целые издательские сферы и институты. Найденные интересные данные будут публиковаться. Все эти три этапа не нужно практически рассматривать как хронологически следующие друг за другом, но в этом порядке будут фигурировать в качестве главных задач. По предварительным работам по учету по старым изданиям уже имеется около 2500 грамот (до 1301 г.), касающихся Словакии.

Словацкий дипломатарий необходим всем, работающим в области истории Словакии. Только он может быть солидной основой для дальнейшего серьезного изучения раннего периода словацкой истории и только он даст возможность словацкой историографии стать фактически самостоятельной. Поэтому мы должны приложить максимум усилий, чтобы выполнить поставленные задачи.

QUELQUES NOTES SUR LA NÉCESSITÉ ET LES PRINCIPES DE L'ÉDITION
D'UN RECUEIL DES CHARTES DE LA SLOVAQUIE

L'Institut Historique de l'Académie des Sciences Slovaque prépare l'édition d'un Recueil des chartes de la Slovaquie dans les années prochaines. La raison en est que tous les recueils publiés jusqu'ici, sont déjà vieillis. Les dimensions du Recueil des chartes préparé seront basés sur le principe du territoire ce qui veut dire l'étendue de la Slovaquie contemporaine. Au point de vue chronologique, la matière de ce recueil ira du IXe siècle jusqu'à 1301 (quand la maison des Arpadiens s'est éteinte) au préalable; c'est pour des raisons pratiques, essentiellement diplomatiques parce que, du point de vue historique, l'année 1301 ne veut être considérée comme une borne dans l'histoire de la Slovaquie. Le travail antérieur du Recueil des chartes s'orienté vers la date de 1350 choisie ad hoc pour créer une possibilité de continuer à éditer le Recueil des chartes aussi bien après la date (1301) choisie préalablement.

La choix de la méthode diplomatique s'ensuit du caractère du matériel du Recueil. Des diplômes royaux on ne publiera que ceux concernant la Slovaquie, en conséquence on ne fixera qu'une partie de la production de la Chancellerie du Roi d'Hongrie. Les diplômes seront examinés individuellement, pourtant on ne considère pas l'établissement individuel des auteurs (écrivains) des documents comme un but stipulé. Cette méthode serait acceptée de même pour les éditeurs non slovaques. Une analyse plus détaillée et profonde sera établie pour les éditeurs slovaques c'est-à-dire ceux, dont les résidences se trouvaient sur le territoire de la Slovaquie d'aujourd'hui. Ici il s'agit de la production des „loca credibilia”.

Il n'y a pas de travaux antérieurs à notre disposition quant à une préparation concrète du Recueil des chartes. En effet, il nous faut tout faire dès le commencement. Cela se comprend que, pour pouvoir publier le Recueil des chartes dans un délai proche, il n'est pas possible de faire ce travail par un homme seul. L'orientation, le contrôle et la rédaction définitive seraient faites par un groupe de collaborateurs de l'Institut Historique de l'Académie des Sciences Slovaque qui s'efforcera d'engager aux travaux, essentiellement à la phase de l'évidence, le plus grand nombre d'historiens et d'archivistes. La préparation entière se peut diviser en trois phases: 1. Contrôle de tous les diplômes des publications anciennes et des archives. Notre devoir est d'examiner toutes les transcriptions et légalisations postérieures jusqu'à 1526; en outre, on s'efforcera de fixer à fond aussi bien des transcriptions et légalisations postérieures (surtout quant aux diplômes inconnus d'ailleurs). On examinera non seulement les archives du pays, mais aussi en étranger, surtout en Hongrie, comme jusqu'à présent, la division des documents entre la Hongrie et la Slovaquie n'a pas été faite; en conséquence, la plupart des documents importants pour la publication du Recueil se trouve dans les archives hongrois, surtout à Budapest et Esztergom, où il y a plusieurs archives et parties d'archives des institutions slovaques, transférées avant 1918 à cause de leur importance historique. 2. Transcriptions et descriptions scientifiques détaillées des diplômes. Toutes les transcriptions doivent être faites des originaux. Seulement aux cas, où les originaux sont inconnus, on peut utiliser des légalisations et des transcriptions légalisées; si celles-ci sont absentes, éventuellement des transcriptions sans légalisation. Où on ne réussira à trouver ni originaux, ni transcriptions, on pourra procéder à la

transcription des éditions anciennes. 3. La dernière phase de la préparation du Recueil diplomatique serait une appréciation critique des diplômes édités avec, en même temps, une examination spéciale des diplômes importants de l'époque antérieure, pièces uniques du matériel du Recueil, puis de groupes de diplômes aussi bien que des éditions entières et des institutions. Des connaissances importantes gagnées ainsi seront publiées. En fait, il ne faut pas comprendre ces trois phases comme des devoirs rangés en cet ordre: pourtant, ils figureront en cet ordre comme des devoirs principaux. Selon les travaux d'évidence antérieurs des éditions anciennes, nous avons déjà fixés 2500 diplômes environ (jusqu'à 1301) concernant la Slovaquie.

Le Recueil des chartes de la Slovaquie est bien nécessaire. Il servira de base pour les recherches sérieuses de l'histoire slovaque ancienne et contribuera largement à l'indépendance véritable de l'historiographie slovaque; en conséquence, il nous faut employer les plus grands soins pour réaliser les devoirs fixés.